

PREVENCIJA RADIKALIZACIJE I NASILNOGA EKSTREMIZMA: ZNAJSTVENO UTEMELJEN PRISTUP

DOI članka: 10.47960/2831-0322.2024.1.28.127

Sažetak

Radikalizacija i nasilni ekstremizam promatraju se kao javni oblici koji vode k nasilju radi postizanja radikalnih ideoloških, vjerskih i/ili političkih stavova. Stoga se ne može zanemariti činjenica da danas, više nego ikada, radikalizacija prerasta u nasilni ekstremizam, a potom u terorizam koji postaje najmoćnije oružje protiv civila i nedužnih osoba. U ovome se radu analiziraju rizici od radikalizacije i nasilnoga ekstremizma, stavlja se naglasak na rano prepoznavanje push i pull čimbenika koji vode u radikalizaciju i nasilni ekstremizam te se analiziraju pojedine strategije i studije o ovim pojavnostima, ističu uloge pojedinih aktera u prevenciji radikalizacije i nasilnoga ekstremizma u stvaranju preventivnih obruča, ciljanim preventivnim pristupom i intervencijama koje kombiniraju tradicionalne i suvremene mjere. Radikalizaciju i nasilni ekstremizam treba ozbiljno shvatiti jer je riječ o procesima koji dugi niz godina imaju razrađene kanale i pronalaze nove načine novačenja pojedinaca i skupina kako bi naudili drugima koji imaju različite stavove i ideologije. Stoga se u zaključku ovoga rada ističe potreba ranoga prepoznavanja rizika te dužnost i odgovornost države da razvije otpornost i omogući sigurnost stanovništvu.

Ključne riječi: *ideologije; push i pull čimbenici; država; otpornost; sigurnost.*

KAROLINA
TADIĆ-LESKO*

Pregledni članak

Review article

UDK: 316.75

316.647

Primljeno: 10. ožujka 2024.

* dr. sc. Karolina Tadić-Lesko, doc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, karolina.tadiclesko@ff.sum.ba

Uvod

Pojmovi radikalizacija i nasilni ekstremizam široko se definiraju. Prema navodima Neumanna definiranje nasilnoga ekstremizma i radikalizacije dijelom je dvosmisleno. Ista dvosmislenost ogleđa se i u važnoj konceptualnoj razlici pa se često postavlja između idealističkih i bihevioralnih definicija ekstremizma, što znači da se može koristiti za označavanje „političkih ideja koje su dijametralno suprotne temeljnim vrijednostima društva ili može označavati metode kojima akteri nastoje ostvariti bilo koji politički cilj“¹. U ovome radu koristit će se pojam radikalizacije koji podrazumijeva procese razvoja i prihvaćanja ekstremističkih ideologija i vjerovanja mladih ljudi čiji procesi dovode do nasilnoga ekstremizma. S obzirom na to da „radikalizacija ima svoja dva osnovna pojavna oblika, nenasilni i onaj koji vodi nasilju. Prvi oblik karakteriziraju promjene u načinu razmišljanja i ponašanja bez uporabe sile, što ne vodi nasilju, dok drugi oblik, osim promjena u razmišljanjima, uključuje i određenu spremnost i stupanj angažiranosti koji se odnosi na promjene u ponašanju i vodi ka uporabi sile i nasilju“². Glazzard i Zeuthen navode kako se nasilni ekstremizam rijetko definira, ali se, općenito govoreći, odnosi na djela nasilja koja opravdava neka ekstremistička vjerska, društvena ili politička ideologija ili se povezuju s takvom ideologijom.³ Unatoč navedenome postoji mnogo definiranja nasilnoga ekstremizma, pa je razvidno kako je, pak, riječ o raznolikoj pojavnosti bez jasne definicije. No, nasilni ekstremizam, „odnosi se na vjerovanja i postupke ljudi koji podržavaju ili koriste ideološki motivirano nasilje radi postizanja radikalnih ideoloških, vjerskih ili političkih stavova“⁴ i kao takav pojam će se koristiti u ovome radu. S obzirom na to da je nasilni ekstremizam „agresija koja ugrožava živote, često nedužne civile ili slučajne žrtve koje su bile na pogrešnom mjestu u pogrešno vrijeme te je za istraživačke potrebe pojam operacionaliziran tako da uključi verbalne prijetnje, uništavanje imovine i rizično ponašanje koje bi moglo dovesti do povreda

¹ William Stephens – Stijn Sieckelinc – Hans Boutellier, „Preventing Violent Extremism: A Review of the Literature“, *Studies in Conflict & Terrorism*, Routledge Taylor&Francis Group, 44 (2021.) 4, str. 2.

² Jelena Brkić Šmigoc i dr., *Rad s pojedincima i porodicama koje su u riziku od radikalizacije ili su radikalizirane*, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2019., str. 18.

³ Usp. „Nacrt Strategije BiH za prevenciju i borbu protiv terorizma (2021-2026)“, str. 5; <<https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/119144->> (25. veljače 2024.)

⁴ „Ekstremizam i nasilni ekstremizam“; <<https://catbih.ba/ekstremizam-i-nasilni-ekstremizam/>> (25. veljače 2024.)

sebe i drugih⁵, radikalizacija se promatra kao prvi korak prema ekstremizmu i terorizmu. Proces radikalizacije može rezultirati ekstremizmom, odnosno ilegalnim nasilnim radnjama i motiviranim ideologijom, dok ekstremizam manifestira zatvoren um i dolazi s jasnom spremnošću za korištenjem nasilja protiv civila.⁶ Nema opravdanja za pojavnost i djelovanje nasilnoga ekstremizma, ali je činjenica kako on „ne nastaje u vakuumu“, nego u narativima, u pritužbama, stvarnoj ili percipiranoj nepravdi, obećanome osnaživanju i sveobuhvatnim promjenama te postaje privlačan tamo gdje se krše ljudska prava, ignorira dobro upravljanje i guše težnje.⁷ Stoga je potrebno raditi na prevenciji radikalizacije i ekstremizma, na svim razinama, državnoj, županijskoj, razini lokalne zajednice i obitelji jer je „sada više nego ikad od suštinske važnosti da stručnjaci, znanstvenici i kreatori politika pokušaju bolje razumjeti osnovne mehanizme i čimbenike koji pokreću radikalizaciju mladih kako bi formilirali učinkovite politike i intervencije“⁸. Dakle, nužno je imati preventivan pristup, ali i žurno djelovati u cilju sprječavanja ovih pojavnosti, ne samo u područjima rizika i rata nego i u područjima mira.

1. Istraživanja i studije o radikalizaciji i nasilnome ekstremizmu

Stručnjaci različitih profila bave se istraživanjem problema radikalizacije, nasilnoga ekstremizma i terorizma. Samim tim se i socijalna psihologija pomaknula s proučavanjem čovjekova ponašanja izvan preokupacije individualnih osobina kako bi naglasila moć situacije i društvene interakcije, utjecaja i sukoba na kolektivnim razinama. No, nijedna teorija vjerojatno neće objasniti sve nasilne radikalizacije, pa razumijevanje prelaska iz radikalizacije u nasilni

⁵ Marija Dorić – Kristina Brajović Car – Aleksandra Marković, *Nasilni ekstremizam, multidisciplinarni pristup*, Institut za političke studije, Beograd, 2020., str. 139.

⁶ Usp. Julie Emmelkamp i dr., „Risk factors for (violent) radicalization in juveniles: A multilevel meta-analysis“, *Aggression and Violent Behavior*, 55 (2020.), str. 1-16; <<https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101489>> (19. veljače 2024.)

⁷ Usp. United Nations, „International Day for the Prevention of Violent Extremism as and when Conducive to Terrorism“; <<https://www.un.org/en/observances/prevention-extremism-when-conducive-terrorism-day>> (7. ožujka 2024.)

⁸ Guillaume Bronsard – Adrian Cherney – Floris Vermeulen, „Editorial: Radicalization Among Adolescents“, *Frontier in Psychiatry*, 13 (2022.) 13, str. 1-2; <<https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsy.2022.917557/full>> (2. ožujka 2024.)

ekstremizam zahtijeva više od razumijevanja religije ili doktrine.⁹ U konceptu Međunarodne konferencije *Radikalizacija mladih: uzroci i prevencija* (2019.) navedeno je kako „rastuće simpatije mladih prema radikalnim skupinama, kao i nametljivo prisustvo netolerancije u digitalnom prostoru postaje sve više uznemirujuće, posebno u kontekstu aktualnog političkog diskursa o migracijama, socijalnim pravima ili rodnoj ravnopravnosti te je istaknuta važnost prepoznavanja uzroka radikalizacije kod mladih i načina njezinog preveniranja“¹⁰.

U rezultatima istraživanja pregledane su 22 kvalitativne i kvantitativne studije iz različitih područja korištenjem različitih metodologija. Istraženo je kako su psihotični poremećaji rijetki među radikaliziranim mladima. No, oni pokazuju brojne čimbenike rizika koji su uobičajeni za adolescentne psihopatologije. Prilikom razvijanja sveobuhvatnoga modela na trima razinama, kako bi se pojasnio fenomen radikalizacije među mladim Europljanima, pronalazi se nekoliko oblika čimbenika: (1) individualni čimbenici rizika koji uključuju psihološke ranjivosti kao što su rana iskustva napuštanja, percipirana nepravda i osobna nesigurnost; (2) mikroekološki čimbenici rizika koji uključuju obiteljsku disfunkciju i prijateljstva s radikaliziranim pojedincima i (3) socijalni čimbenici rizika koji uključuju geopolitičke događaje i društvene promjene. Neki sistemski čimbenici također su bili uključeni jer postoji specifičan susret između regrutera i pojedinca. Prvi koriste sektaške tehnike kako bi izolirali i dehumanizirali drugoga i ponudili mu novi društveni model.¹¹

Studija RAND Europe (2013.), kojom je izvršena procjena 15 slučajeva terorizma i ekstremizma te njihova angažiranja na internetu, utvrdila je kako je u svim slučajevima internet stvorio više mogućnosti za radikalizaciju jer može biti i „soba odjeka“ jer u nekim slučajevima pruža više mogućnosti od *offline* angažiranja u smislu podrške postojećim stavovima.¹²

⁹ Usp. Randy Borum, „Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories“, *Journal of Strategic Security*, 4 (2011.) 4, str. 31-32.

¹⁰ „International Conference „Radicalization of Youth: Causes and Prevention“; <<https://www.salto-youth.net/tools/european-training-calendar/training/international-conference-radicalization-of-youth-causes-and-prevention.7737/>> (2. ožujka 2024.)

¹¹ Usp. Nicolas Campelo i dr., „Who are the European youths willing to engage in radicalisation? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles“, *European Psychiatry*, 52 (2020.), str. 1-14; <<https://www.cambridge.org/core/journals/european-psychiatry/article/who-are-the-european-youths-willing-to-engage-in-radicalisation-a-multidisciplinary-review-of-their-psychological-and-social-profiles/119A57FA8989D3A84D1415AA31A8246B>> (20. veljače 2024.)

¹² Usp. Simeon Dukić, *Onlajn radikalizacija na Zapadnom balkanu: Trendovi i odgovori*, Izdavačka kancelarija Evropske unije, Luksemburg, 2023., str. 6; <https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-08/ran_WB_online_radicalisation_in_wb_trends_and_responses_rs.pdf> (6. ožujka 2024.)

Zanimljiva tema istraživanja ukazuje na istraživanja iz različitih područja studija, uključujući psihologiju, sociologiju, psihijatriju, obrazovne znanosti, političke znanosti, kriminologiju, dječju i adolescentnu psihijatriju, koja mogu pridonijeti holističkomu razumijevanju nasilne radikalizacije među mladima. Budući da radovi dolaze iz različitih zemalja, postavljaju se važna pitanja o radikalizaciji mladih kao i što se može učiniti u svezi s tim. Isti uključuje pitanja: razlikuju li se mladi ljudi uključeni u nasilni ekstremizam u svojim rizicima i ranjivostima u usporedbi s odraslima koji su se radikalizirali ili drugim „običnim“ delinkventima i je li to zahtijeva poduzimanje različitih tretmana. Iako nedostaje evaluacija programa deradikalizacije specifičnih za mlade, kako navode Barracosa i March, iskustvo praktičara u području maloljetničkoga pravosuđa i mentalnoga zdravlja može dati važne teorijske smjernice, ali ih je potrebno prikupiti i proširiti kako bi pomogle boljemu informiranju politika i prakse.¹³

U komparativnome konsolidiranom izvješću utemeljenu na četirima studijama slučaja koje pokrivaju Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo i Makedoniju (2019.), za svaku od ovih država izdvojeni su načelni zaključci za nastanak nasilnoga ekstremizma:

- identificirani su ključni čimbenici koji pridonose otpornosti, ali nepogođene zajednice ne mogu se smatrati potpuno otpornima
- otpornost je spektar jer ne postoji „savršena“ otpornost, nego mješavina čimbenika i aktivnosti aktera koji ograničavaju ranjivost u zajednici (ili jačaju otpornost)
- u tome smislu, zajednica koja nije pogođena nasilnim ekstremizmom i dalje bi mogla pokazivati znakove ranjivosti („plodno tlo“)
- otpornost je sustavna zato što ne ovisi o jednome čimbeniku otpornosti, nego od opće međusobne povezanosti čimbenika i načina na koji akteri igraju ulogu u njihovu oblikovanju. Osim toga, zbog mnoštva mogućnosti gdje se čimbenici i sudionici međusobno povezuju u određenoj zajednici, otpornost na nasilni ekstremizam nije nužno namjerna, nego se često može dogoditi slučajno.¹⁴

¹³ Usp. G. Bronsard – A. Cherney – F. Vermeulen, n. dj., str. 2.

¹⁴ Usp. Engjellushe Morina i dr., *Community Perspectives on Preventing Violent Extremism: Lessons learned from the Western Balkans*. Berghof Foundation, Berlin, 2019. str. 56; <<https://berghof-foundation.org/library/community-perspectives-on-preventing-violent-extremism-lessons-learned-from-the-western-balkans>> (7. veljače 2024.)

Ne smije se zanemariti činjenica da su „posljednjih godina terorističke skupine u Iraku i Levantu oblikovale sliku nasilnog ekstremizma i potakle raspravu o tome kako se suočiti s tom prijetnjom. Poruka netolerancije terorističkih skupina – vjerska, kulturna, društvena – imala je drastične posljedice za mnoge regije svijeta“¹⁵. Radikalizacija i nasilni ekstremizam pronalaze različite načine kako bi stvorile plodno tlo za svoje ciljeve. Tomu pridonose i informacijsko-komunikacijske tehnologije pomoću kojih terorističke skupine djeluju virtualno u područjima rizika i područjima mira pa nijedna država nije posve sigurna u stupanj radikaliziranosti koji je prisutan na njezinu području.

2. Čimbenici rizika od radikalizacije i nasilnoga ekstremizma

Nitko se ne rađa kao nasilni ekstremist, ali može postati radikalna osoba u obitelji i nasilan u društvu jer se radikalizam stvara i potiče te lako prerasta preko ekstremizma u terorizam. Nasilni ekstremizam prijetnja je miru i toleranciji i nije mu se dovoljno suprotstaviti, nego ga treba suzbijati. Razoružavanje njegovih procesa mora započeti dijalogom, poštivanjem ljudskih prava i vladavinom prava, ali i obrazovanjem, s obzirom na to da je obrazovanje moćan alat za izgradnju otpornosti učenika na nasilni ekstremizam i ublažavanje pokretača ovoga fenomena. Obrazovanje o poticanju nenasilja i mira treba započeti što je ranije moguće, u školskim klupama. „Zajedničke akcije UNESCO-a kroz obrazovanje, znanost, kulturu, komunikaciju i informiranje omogućuju preventivne napore za jačanje čimbenika otpornosti na razini pojedinca, zajednice i društva.“¹⁶ Nastavnici mogu jačati kod djece i mladih čimbenike otpornosti, identificirati eventualne pojavnosti radikalizacije kod učenika, ako su pravilno informirani i poučeni. Povećanje podizanja razine svijesti u školi o radikalizaciji mladih nužno je jer svako neprepoznavanje ranih znakova opasnosti (*push* i *pull* čimbenika) i nepravovremeno reagiranje može ishodovati ekstremizmom i terorizmom.

¹⁵ „United Nations International Day for the Prevention of Violent Extremism as and when Conducive to Terrorism“; <<https://www.un.org/en/observances/prevention-extremism-when-conducive-terrorism-day>> (21. veljače 2024.)

¹⁶ UNESCO, „Preventing violent extremism“; <<https://www.unesco.org/en/preventing-violent-extremism>> (23. veljače 2024.)

Svatko se može naći u stanju socijalne potrebe kao i na marginama društva. Reid i Valasik (2018.) ističu niz čimbenika rizika koji mogu motivirati mladu osobu da se pridruži uličnoj bandi (primjerice loša sigurnost u susjedstvu, obiteljsko siromaštvo, niska akademska postignuća, niska privrženost školi, vršnjaci delinkventi). Ti se čimbenici ne mogu izravno i nužno povezati s radikalizacijom, ali mogu igrati odlučujuću ulogu u tome procesu. Zajednička nit ovih čimbenika pronalazi se u marginalizaciji.¹⁷ Dakle, marginalizacija, koja je sama po sebi polje rizika, također može biti i jedan od ulaza u radikalizaciju i nasilni ekstremizam.

Al-Badayneh, Khelifa i Alhasan ističu kako mlade može učiniti podložnima radikalizaciji i osjećaj nepravde uzrokovan korupcijom, nezaposlenošću, siromaštvom i stigmatizacijom. Primjerice, ako mladi ne mogu raditi poslove koji odgovaraju njihovim aspiracijama, mogu postati nezadovoljni i podložni radikalizaciji. Navedeno znači da uzroci i čimbenici koji pospješuju radikalizaciju uključuju ozbiljne strukturne društvene probleme.¹⁸

Brojni znanstvenici preporučuju da se pri razmatranju *push* i *pull* čimbenika koji vode k radikalizaciji analiziraju na tri razine, odnosno na individualnoj, skupnoj i na razini zajednice. Primjerice, socijalna deprivacija može utjecati na pojedinca, ali isto tako i na cijelu skupinu ili zajednicu. Međunarodni događaji, primjerice konflikt u Siriji, danas već rat u Ukrajini, sukob u Gazi i dr., mogu utjecati na pojedinca, ali i na cijelu skupinu te i djelovati kao katalizator za ljude koji prihvaćaju radikalne ideje.¹⁹

Razlika *push/pull* pruža jedan način da se shvati ono što se često karakterizira kao kontingentan i raznolik skup procesa. Treba priznati da čimbenici guranja i privlačenja ne djeluju neovisno jedan o drugome jer mogu i međusobno djelovati. Relativna važnost određenih *push* i *pull* čimbenika razlikovat će se od pojedinca do pojedinca i ne bi ih se trebalo smatrati determinističkim u orijentaciji, pri čemu pojedinačni agens igra ulogu u stupnju njihova utjecaja i kontekstu u kojemu je pojedinac ugrađen.²⁰

¹⁷ Usp. Janja Vuga Beršnak – Iztok Prezelj, „Recognizing youth radicalization in schools: Slovenian ‘frontline’ school workers in search of a compass“, *International Sociology*, 36 (2021.) 1, str. 3; <<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0268580920953333>> (22. veljače 2024.)

¹⁸ Usp. Franjo Franić, „Radikalizacija i proturadikalizacija u (visoko)obrazovnim institucijama“, *Polemos*, 25 (2023.) 1, str. 55-69; <<http://hrcak.srce.hr/file/444110>> (23. veljače 2024.).

¹⁹ Usp. J. Brkić Šmigoc i dr., n. dj., str. 26.

²⁰ Usp. Adrian Cherney i dr., „The push and pull of radicalization and extremist disengagement: The application of criminological theory to Indonesian and Australian cases of radicalization“, *Journal*

Tablica 1. Pokretači radikalizacije: push i pull čimbenici²¹

OPĆI <i>PUSH</i> ²² ČIMBENICI	<i>PUSH</i> ČIMBENICI SPECIFIČNI ZA BOSANSKOHERCEGOVAČKI KONTEKST
- marginalizacija i nejednakost - diskriminacija, progon, percepcija progona - ograničen pristup kvalitetnom obrazovanju - uskraćivanje građanskih prava i sloboda i drugi ekološki i socioekonomski problemi	- loša socioekonomska situacija / siromaštvo - nezaposlenost - slab obrazovni sustav / nepismenost - diskriminacija / nejednake prilike i mogućnosti - marginalizacija - loši institucionalni kapaciteti
OPĆI <i>PULL</i> ²³ ČIMBENICI	<i>PULL</i> ČIMBENICI SPECIFIČNI ZA BOSANSKOHERCEGOVAČKI KONTEKST
- postojanje dobro organiziranih nasilnih ekstremističkih skupina s jasnim argumentima i djelotvornim programima - pružanje usluga, prihoda i/ili zaposlenja u zamjenu za članstvo - pružanje rješenja za nove članove putem ponude rješenja za probleme, obećanja avanture i slobode - pružanje osjećaja pripadnosti i mreže društvene podrške	- aktivne mreže za regrutiranje koje su uglavnom sačinjene od radikalnih lidera obrazovanih na više bliskoistočnih univerziteta - radikalizacija putem interneta / sve više ekstremističkog sadržaja dostupna javnosti, posebno putem društvenih mreža - traganje za identitetom, zadovoljenje elementarnih potreba, osjećaj pripadnosti - ugled i slava

Jacobsen navodi kako se koncept *push and pull* čimbenika koristi u drugim područjima istraživanja i jedno od njih odnosi se na migracije. *Push* i *pull* čimbenici koriste se kako bi se objasnilo zašto pojedinci odlučuju napustiti svoje domove u jednoj zemlji radi prilike da se nasele u drugoj. Ovaj koncept koristio se u polju kriminologije, a koristi ga i teorija zadržavanja iz psihološke perspektive. Teorija tvrdi da su pojedinci gurnuti ili uvučeni u kriminal, čimbenicima kao što su nedostatak mogućnosti, nezaposlenost i status manjinske skupine, osim ako su suprotstavljeni s unutarnjim i vanjskim ograničenjima kao što su obitelj, prijatelji i društvo općenito. Unutar istraživanja

of Criminology, 54 (2021.) 4; <<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/26338076211034893>> (25. veljače 2024.)

²¹ Usp. J. Brkić Šmigoc i dr., n. dj., str. 26.

²² Engl. guranje; potiskivanje.

²³ Engl. privlačenje.

radikalizacije, *pull* i *push* čimbenici mogu se koristiti za objašnjenje zašto su neki pojedinci osjetljiviji.²⁴

U poglavlju rada *Defining Drivers to Violent Extremism*²⁵ navodi se kako je USAID razvio *Sažetak čimbenika* koji utječu na nasilni ekstremizam (oni se uglavnom odnose na islamistički tip nasilnoga ekstremizma) te ih podijelio u tri velike skupine:

- I. čimbenici poticajnoga okruženja
- II. *Pull* čimbenici
- III. *Push* čimbenici.

Pod čimbenicima poticajnoga okruženja identificirano je sljedeće:

1. slabe države s neučinkovitim sigurnosnim službama i problemima u provedbi vladavine prava
2. postojanje slabo upravljanih ili neupravljanih područja unutar države
3. državna potpora nasilnim ekstremističkim skupinama
4. proaktivne vjerske agende gdje se „proaktivne“ odnose na skupine koje su pod pritiskom kulturnih zahtjeva prema drugima.

Pod *pull* čimbenicima identificirano je sljedeće:

1. postojanje nasilno ekstremističkih skupina s uvjerljivom naracijom i privlačnim ciljevima
2. postojanje radikalnih institucija ili mjesta (džamije, medrese) koja mogu biti nekontrolirane od države
3. društvene mreže i skupna dinamika igraju ključnu ulogu u radikalizaciji i novačenju (pojedinci mogu odlutati u nasilno ekstremističke skupine s prijateljima ili kao rezultat utjecaja rođaka, susjeda ili karizmatičnoga lokalnog propovjednika)
4. pružanje usluga (odgovaranje na nezadovoljena očekivanja i potrebe)
5. pohlepa ili širenje nezakonitih gospodarskih aktivnosti.

Identificirane su i tri skupine poticajnih čimbenika: socioekonomski, politički i kulturni pokretači.

²⁴ Usp. Agus Demirovski – Ivan Ristov, „Multi-factorial Approach of Violent Extremism Analysis“, *Journal of European and Balkan Perspectives*, 2022., str. 59-67; <https://www.researchgate.net/profile/Agus-Demirovski/publication/363266049_MULTI-FACTORIAL_APPROACH_OF_VIOLENT_EXTREMISM_ANALYSIS/links/6314d5911ddd447021367d08/MULTI-FACTORIAL-APPROACH-OF-VIOLENT-EXTREMISM-ANALYSIS.pdf> (27. veljače 2024.)

²⁵ Besa Arifi, „Drivers to Violent Extremism in South Eastern Europe – the North Macedonian Context“, *Journal of Penal Law and Criminology*, 7 (2019.) 1, str. 32-33; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/735261>> (5. ožujka 2024.)

Pod socioekonomskim pokretačima navedeni su:

1. socijalna isključenost i marginalnost
2. društvena diskriminacija
3. iznevjerena očekivanja i relativna uskraćenost.

Pod političkim pokretačima navedeni su:

1. uskraćivanje političkih prava i građanskih sloboda
2. oštra represija vlasti i gruba kršenja ljudskih prava
3. inozemna okupacija
4. političko i/ili vojno zadiranje
5. endemska korupcija i nekažnjivost za dobro povezane elite
6. lokalni sukobi
7. diskreditirane vlade i nestale ili kooptirane legalne oporbe
8. zastrašivanje ili prisila od skupina nasilnih ekstremista
9. percepcija da je međunarodni sustav u osnovi nepravedan i neprijateljski raspoložen prema muslimanskim društvima i narodima.

Pod kulturnim pokretačima navedeni su:

1. islam pod opsadom: postoji jaka korelacija između uspjeha nasilnoga ekstremizma i percepcije da Zapad napada islam i muslimane
2. šire kulturne prijetnje: stanovništvo može uočiti širu kulturnu prijetnju – tradicijama, običajima, vrijednostima i imati osjećaj zajedničke/individualne časti i dostojanstva.

Na temelju navedenoga može se rezimirati kako su marginalizacija, kriminal i pripadnost manjinskoj skupini svojevrsni „okidači“ za nastanak radikalizacije i nasilnoga ekstremizma.

3. Jačanje otpornosti prema radikalizaciji i nasilnome ekstremizmu

Guiorau navodi kako prva sastavnica zaštite od ekstremizma mora biti utemeljena na Rousseauovu (2018.) principu društvenoga ugovora prema kojemu pojedinac u zamjenu za prihvaćanje društvenih pravila očekuje zaštitu i sigurnost. Dakle, čovjek koji svjesno ulazi u asocijaciju s drugim ljudima očekuje pravo izražavanja nezadovoljstva prema zajedničkim zakonima bez straha od nasilja većine. No, ukoliko taj pojedinac prekrši zajednički dogovor,

utoliko država mora pružiti primjeren odgovor te ga kazniti što je blaže moguće, ali opet dovoljno da on (ili netko drugi) odustane od ponovna pokušaja. Pritom društvo ne smije upasti niti u zamku toleriranja ekstremističkih ideja koje mogu ugroziti prava ostalih, neovisno je li te ideje prihvatila većina ili proizlaze iz bilo koje vjere, kulture ili tradicije.²⁶ Država prije, poslije i pored kazne, treba imati preventivne mehanizme jer se sve više pokazuje potreba za detektiranjem mnoštva čimbenika koji potiču radikalizaciju i nasilni ekstremizam, uključujući diskriminaciju i marginalizaciju, kao i loše upravljanje te nedostatak odgovornosti, osjećaj dužnosti i ne davanje pravih odgovora prema ovim širokopojasnim negativnim i opasnim procesima nasilja.

Akcijski plan UN-a za sprječavanje nasilnoga ekstremizma identificira osnaživanje mladih kao prioritetno područje. Njihov program ima participativni pristup angažmanu mladih i sastoji se od dviju faza. Tijekom prve faze sudionici su usredotočeni na razvoj programa vođenoga podatcima, utemeljena na dokazima, usklađena s ljudskim pravima i informiranosti o mladima. Prva faza uspostavlja formalne mehanizme i platformu za uključivanje i smisljeno sudjelovanje, dok druga faza naglašava provedbu programa za sprječavanje nasilnoga ekstremizma u partnerstvu s mladima, uključujući organizacije civilnoga društva koje vode mladi i sudionici iz privatnoga sektora. Ovaj program ima za cilj izgraditi i uključiti otporne, osnažene i osposobljene mlade ljude da daju značajan doprinos naporima UN-a u globalnim i regionalnim aktivnostima za sprječavanje i borbu protiv nasilnoga ekstremizma i terorizma. Glavne aktivnosti programa uključuju:

- održati deset nacionalnih i pet regionalnih konzultativnih radionica
- razviti alate i pristupe za angažiranje mladih za potrebe PCVE-a²⁷
- uspostaviti platformu za angažman mladih za PCVE
- uspostaviti mehanizam za savjetovanje i savjetovanje mladih za PCVE
- izgraditi infrastrukturu za suradnju unutar agencije i koordinaciju PCVE-a usmjerenih na mlade
- razviti komunikacijski sadržaj i materijal vidljiv za promicanje pozitivne uloge mladih.²⁸

²⁶ Usp. Bošnjak Robert, „Suzbijanje ekstremizma i civilno društvo“, *Forum za sigurnosne studije*, 6 (2022) 6, str. 8-32; <<https://hrcak.srce.hr/file/437718>> (9. ožujka 2024.)

²⁷ Engl. kratica – prevencija i suzbijanje nasilnoga ekstremizma.

²⁸ United Nations, „Youth engagement and empowerment“; <<https://www.un.org/counterterrorism/cct/youth-engagement-and-empowerment>> (7. ožujka 2024.)

Potrebno je kontinuirano provođenje preventivnih programa za suzbijanje radikalizacije i nasilnoga ekstremizma, prvenstveno aktivnim radom na jačanju ljudskih prava i vladavine prava, a posebno gdje je primjetan porast radikalizacije i nasilnoga ekstremizma, a ne samo u zajednicama pogođenim terorizmom. Kreatori politika i praktičari moraju surađivati s mladima, ženama, obiteljima, vjerskim vođama i nevladinim sektorom, pružateljima zdravstvenih usluga, nastavnicima, zatvorskim službenicima i mnogim drugima kako bi se pojavnost radikalizacije i nasilnoga ekstremizma pravovremeno sprječavala.

Neke su od ključnih uloga sudionika u prevenciji radikalizacije i nasilnoga ekstremizma: sektori politike, obrazovanje, socijalne i zdravstvene usluge, zapošljavanje, integracija i stanovanje, vjerske zajednice, nevladin sektor i obitelj.²⁹ Uspješna politika sprječava plodno tlo za nastanak radikalizacije i nasilnoga ekstremizma. Kada je riječ o sigurnosti i dobrobiti djece, radikalizacija i ekstremizam predstavljaju značajan rizik za njihovu dobrobit i siguran razvoj.

„Policija ima svoju ulogu, ne samo u tercijarnoj, već i u primarnoj i sekundarnoj prevenciji. Kada je riječ o primarnoj i sekundarnoj prevenciji policajci uglavnom imaju sporedne uloge, a drugi preventivni akteri, kao što su nastavnici, socijalni radnici, zdravstveno osoblje, nevladine organizacije i drugi, općenito bolje prilagođeni za preuzimanje vodeće pozicije u radu sa ranjivom populacijom koja je sklona radikalizaciji.“³⁰ Vidljivo je kako policija ima ključnu ulogu u sprječavanju nasilne radikalizacije i ekstremizma tek na trećoj razini prevencije, tercijarnoj prevenciji. O navedenom se raspravlja u situaciji slovenske policije koja se u proces borbe protiv radikalizacije može uključiti tek kada se počini prvo kazneno djelo dok je prije toga zakonskim okvirom isključena iz procesa³¹.

Obrazovanje je moćan alat u prevenciji radikalizacije i nasilnoga ekstremizma. Ali kada je riječ o sigurnosti u školama i drugim obrazovnim

²⁹ Usp. J. Brkić Šmigoc i dr., n. dj.; Ministry of the interior Finland, *National Action Plan for the Prevention of Violent Radicalisation and Extremism*, Lönnberg Print & Promo, Helsinki, 2016.; Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi, 2018.; <<https://fra.europa.eu/hr/suradnja/un-oess-i-druge-medunarodne-organizacije>>; Floris Vermeulen – Koen Visser, *Preventing violent extremism in the Netherlands: overview of its broad approach*, 2021.; <https://www.cidob.org/en/articulos/revista_cidob_d_afers_internacionals/128/preventing_violent_extremism_in_the_netherlands_overview_of_its_broad_approach>.

³⁰ Sabahudin Harčević, „Uloga policijskih službenika u prevenciji radikalizacije“, *Centar za sigurnosne studije BiH*, Sarajevo, 2021., str. 7; <<https://css.ba/wp-content/uploads/2021/11/CSS-Uloga-poli-cijskih-sluzbenika-u-prevenciji-radikalizacije.pdf>> (20. veljače 2024.)

³¹ Usp. J. Vuga Beršnak – I. Prezelj, n. dj., str. 13.

institucijama, treba imati na umu da su nastavnici stručnjaci čija uloga nije samo biti dio nastavnoga procesa. Oni moraju poboljšati vještine medijske pismenosti kako bi povećali razinu razumijevanje o važnosti promicanja mira i solidarnosti među učenicima. Također, nastavnici mogu pravovremeno detektirati promjene koje se događaju kod učenika i pozitivno, ali i blagovremeno sprječavati i intervenirati radi pojavnosti neželjenih oblika ponašanja koji mogu voditi nastanku radikalizacije i nasilnoga ekstremizma.

Socijalne službe mogu prepoznati različite znakove upozorenja povezane s radikalizacijom i uputiti ljude na potrebne službe. Važna funkcija socijalnih usluga procjena je potrebe za posebnom potporom kao što su naknade za zapošljavanje, obrazovanje i sredstva za život. Socijalne službe odgovorne su za poduzimanje mjera zaštite i skrbi o djeci koje se primjenjuju kada sva druga sredstva koja se nude obitelji više nisu dostatna. Mjere zaštite prava djece u obitelji mogu se primijeniti kada je osoba koja je izložena riziku da se radikalizira ili već jest radikalizirana mlađa od 18 godina.³²

Čak i ako nasilna radikalizacija i ekstremizam sami po sebi nisu mentalne bolesti, međunarodna istraživanja i iskustva pokazuju da visoko koreliraju s problemima mentalnoga zdravlja. Budući da je tako, službe za mentalno zdravlje igraju važnu ulogu u prevenciji nasilne radikalizacije i ekstremizma. Iz perspektive zdravstvenih službi, cilj je brinuti se o zdravlju i dobrobiti tih pojedinaca i spriječiti bilo kakve radnje koje bi mogle dovesti njihov život u opasnost, ugroziti obitelj i prijatelje te druge osobe. Zdravstvene službe koje nude posebnu pomoć za odvikavanje od nasilja mogu pružiti svoje usluge putem vladinoga i nevladinoga sektora.³³

Vjerske vođe govore protiv terorizma i nasilnoga ekstremizma korištenjem sredstava koja su im na raspolaganju. Oni su u poziciji da propovijedaju moralno i duhovno vodstvo lokalnim i globalnim naporima u borbi protiv terorizma i nasilnoga ekstremizma. Njihov autoritet, kredibilitet i pristup institucionalnim resursima neki su od jedinstvenih alata koje imaju i koji bi mogli koristiti.³⁴ Dokumentirani su slučajevi u kojima su vjerske zajednice bile u

³² Usp. Ministry of the interior Finland, *National Action Plan for the Prevention of Violent Radicalisation and Extremism*, Lönnberg Print & Promo, Helsinki, 17/2016.; <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75040/Kansallinen_vakivalta_radikalisoituminen_eng_NETTI.pdf> (27. veljače 2024.)

³³ Usp. isto, str. 18.

³⁴ Usp. Iberi Daniel, „Leveraging the Power of Religious Leaders in the Fight Against Violent Extremism“, *International Institute for Strategic Studies*, 2022.; <<https://horninstitute.org/leveraging-the-power-of-religious-leaders-in-the-fight-against-violent-extremism/>> (27. veljače 2024.)

mogućnosti da mobiliziraju svoje vjernike, promičući obrazovne aktivnosti kako bi se suprotstavili negativnim stereotipima i stavovima.

Bjørge, Bjørge, Carlsson, van San, Sieckelinc i de Winter navode kako roditelji igraju ključnu ulogu u uspostavljanju roditeljskih ili obiteljskih mreža podrške u zajednici, a koje bi mogle pomoći osobama koje žele napustiti ekstremistički milje. Nekoliko studija pokazalo je da roditelji nisu bili svjesni radikalizacije svoje djece i stoga su bili od male pomoći pri pružanju rane intervencije. Uloga obitelji i roditelja stoga ovisi o nizu čimbenika kao što su socio-geografski kontekst, odnos roditelj – dijete te ozbiljnost i vrsta radikalizacije (npr. ljevičarski, desničarski ili islamistički).³⁵ Treba napomenuti kako su neke studije pokazale da je članovima ekstremističkih skupina teže napustiti radikalne skupine ako su izgubili kontakt s obitelji te ekstremisti koji su održavali veze s neradikaliziranim članovima obitelji (ili prijateljima) bili skloniji odustati od radikalizacije od onih koji su potpuno prekinuli te veze. Poznato je da nasilne ekstremističke skupine često zahtijevaju od svojih članova da prekinu sve veze s ljudima izvan skupine, uključujući obitelj i prijatelje. Njihov je cilj učiniti pojedinca potpuno ovisnim, fizički i psihički o nasilnoj skupini. Stoga obitelj treba podršku, savjet i duhovno savjetovanje kako bi spriječila svoje članove da se pridruže nasilnoj ekstremističkoj skupini.³⁶

Ujedinjeno Kraljevstvo ima najsofisticiranije i najrazrađenije strategije za prevenciju terorizma i radikalizacije. U *The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism* (2018.) i *Prevent duty guidance* (2015.) razrađene su mjere koje se trebaju provoditi na visokim učilištima (borba protiv radikalizacije na internetu, razvoj kritičkoga mišljenja, obuka osoblja za prepoznavanje znakova radikalizacije, poticanje slobode govora, pravodobna provjera gostujućih predavača, primjerena pastoralna pomoć studentima, procjena koje su skupine izložene najvećem riziku od radikalizacije i nadzor studentskih klubova). Isti autor navodi kako je dugoročno bolje usredotočiti se na odgajanje mladih kako bi postali otporniji na radikalizaciju, umjesto na sprječavanje da dođu u kontakt s radikalnim sadržajem s obzirom na kontinuirano nastajanje novih radikalnih sadržaja i načina njihove distribucije.³⁷ Bez ključnih aktera u borbi protiv radikalizacije i nasilnoga terorizma sigurnost u državi smanjuje se, a

³⁵ Usp. Rune Ellfesen – Sveinung Sandberg, „Everyday Prevention of Radicalization: The Impacts of Family, Peer, and Police Intervention“, *Studies in Conflict & Terrorism*, Taylor & Francis Online; <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1057610X.2022.2037185/>> (26. veljače 2024.)

³⁶ Ministry of the interior Finland, *National Action Plan...*, str. 18.

³⁷ Usp. F. Franić, n. dj., str. 55-69.

„pad njezina imuniteta“ ogleda se u visokome stupnju ranjivosti i neotpornosti da se radikalizaciji, nasilnome ekstremizmu i terorizmu suprotstavi na odgovarajući način.

Zaključak

Marginalizacija, siromaštvo, kriminal, nezadovoljstvo, pripadnost manjinskim skupinama kao i međugeneracijski prijenos povijesne traume³⁸ mogu iznjedriti radikalizaciju i nasilni ekstremizam putem *push* i *pull* čimbenika koji su složeni i ovise o pojedincu, a posebno jer za njih ne postoji zajednički preventivni pristup. Uzimajući u obzir opće poznate preventivne mjere, razvidno je kako je iste potrebno posložiti na makro, mezo i mikrorazini te ih kombinirati s novim, dakle, unaprijeđenim programima prevencije potkrepljene istraživanjima, zajedničkim i sveobuhvatnim pristupom. Neizostavno je koristiti prednosti ranih intervencija protiv radikalizacije i nasilnoga ekstremizma koje svoje uporište imaju u jačanju obitelji i stvaranju pozitivna i podržavajućeg socijalizacijskog okružja za djecu i mlade, jer su ove primarno preventivne mjere učinkovite u suzbijanju radikalizacije i nasilnoga ekstremizma. Ranim prepoznavanjem i interveniranjem smanjuju se rizici od razvoja društveno-negativnih ponašanja koji su polaznica i klica radikalnih ideologija i putova koji vode k nasilnom ekstremizmu i završavaju u terorizmu. Potrebno je provoditi istraživanja radi prepoznavanja specifičnih uvjeta u kojima se razvija pojavnost radikalizacije i nasilnoga ekstremizma. Nužna je primjena državnih ciljanih intervencija koje zagovaraju, ali i pružaju svojim stanovnicima socijalnu sigurnost i ekonomsko blagostanje. Nadalje, potrebni su kontinuirano sprječavanje i razbijanje kriminalnih skupina i pružanje odgovarajuće potpore manjinskim skupinama, provedba preventivnih programa u školama i zajednicama s podrškom relevantnih vladinih i nevladinih organizacija te poduzimanje drugih preventivnih mjera na rizičnim područjima i u područjima mira, s perspektivom zagwarantirane zaštite i sigurnosti kako pojedincu tako i društvu u cjelini.

³⁸ Više o tome u: Mirza Buljubašić – Barbora Holá, „Historijska trauma i radikalizacija: Kako međugeneracijski prijenos kolektivnih trauma može doprinijeti (grupnoj) radikalizaciji?“, *Atlantska inicijativa*, 2021., br. 2; <<https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2021/10/Policy-Paper-Br.-2-BOS.pdf/>> (28. veljače 2024.)

PREVENTION OF RADICALIZATION AND VIOLENT EXTREMISM: SCIENTIFIC-BASED APPROACH

Abstract

Radicalization and violent extremism are observed as phenomena that lead to violence in order to achieve radical ideological, religious and/or political positions. Hence we cannot ignore the fact that today, more than ever, radicalization turns into violent extremism, and then into terrorism, which becomes the most powerful weapon against civilians and innocent people. In this paper we analyse the risks of radicalization and violent extremism; we emphasize the early recognition of push and pull factors that lead to radicalization and violent extremism, and we analyse individual strategies and studies on these phenomena, highlight the roles of individual actors in the prevention of radicalization and violent extremism in the creation of preventive rings, a targeted preventive approach and interventions that combine traditional and modern measures. Radicalization and violent extremism should be taken seriously, since they are processes that have developed channels for many years and find new ways to recruit individuals and groups to harm others who have different views and ideologies. Therefore, in the conclusion of the paper, the need for an early identification of risks and the duty and responsibility of the state to develop resilience and provide safety to the population is emphasized.

Keywords: *ideologies; push and pull factors; state; resistance; safety.*